

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
DOMENIUL DE DOCTORAT TEOLOGIE**

**PEDEPSE BISERICESTI ÎN DREPTUL BIZANTIN
ȘI ROMAN CU TEMEI ÎN NOUL TESTAMENT**

REZUMAT

Conducători științifici:

IPS Prof. Univ. Dr. Teodosie Petrescu

Prof. Univ. Dr. Isidor Mărtincă

**Student – doctorand,
Vasile Constantin**

Constanța 2014

CUVINTE CHEIE

- drept bizantin
- drept canonic roman
- pedepse bisericesci
- noul testament
- delict
- sinoade

CUPRINS

SIGLE ȘI ABREVIERI	9
Introducere	11
Noul Testament ca fundament al legilor bisericești	14

CAPITOLUL I DESPRE PEDEPSELE CANONICE ÎN GENERAL

Date generale	30
1. Noțiune, scop, felul și durata pedepselor	32
1.1. <i>Noțiunea și scopul pedepselor canonice</i>	32
1.2. <i>Pedepsele canonice</i>	33
1.3. <i>Durata pedepselor</i>	35
2. Aplicarea pedepselor	35
2.1. <i>Principii generale pentru aplicarea pedepselor</i>	35
2.2. <i>Aplicarea pedepselor latae sententiae</i>	39
2.3. <i>Aplicarea pedepselor ferendae sententiae</i>	39
2.4. <i>Despre felul de a aplica pedepsele sau despre proces</i>	41
3. Pronunțarea pedepselor	43
3.1. <i>Pontiful Roman</i>	43
3.2. <i>Sinoadele patriarhale și provinciale</i>	44
3.2.1. <i>Apelul la Pontiful Roman în canoanele Cartagineze</i>	45

3.3. Episcopul _____	46
3.4. Autoritatea civilă în pronunțarea pedepselor _____	47
4. Subiectul pasiv al pedepselor canonice și condițiile favorabile acestuia din izvoarele existente _____	48
4.1. Subiectul pasiv al pedepselor bisericești _____	48
4.2. Condițiile favorabile pentru subiectul pasiv din izvoarele existente _____	49
5. Absolvirea pedepselor _____	49
5.1. Cine poate să acorde iertarea, dezlegarea? _____	49
5.2. Când trebuie dată dezlegarea? _____	50
I. PEDEPSE SPECIFICE SINGULARE _____	51
α) Depunerea _____	51
1. Definiția depunerii _____	51
1.1. „Depunerea din treaptă” nu este „degradare” sau „retrogradare” și nici „caterisire”! _____	51
1.2. Pedepsa „depunerii din treaptă” după legislația canonică ortodoxă. Limitele economiei bisericești _____	57
1.3. Cazuri în care se aplică depunerea din treaptă a clericilor _____	66
1.4. Clerul este îndepărtat din slujbă, de la avantaje, și mai ales din preoție _____	69
1.5. Este depus definitiv _____	69
1.6. Se consideră în starea laicilor _____	69
2. Natura depunerii _____	71

2.1. Formulele depunerii _____	71
2.1.1. Practica patriarhilor (381-1054) _____	75
2.2. Valoarea juridică a formulelor _____	75
2.2.1. Valoarea parțială a formulelor depunerii _____	77
2.3. Felurile depunerii _____	78
2.3.1. Depunerea <i>ferendae</i> și <i>latae sententiae</i> _____	79
3. Efectele depunerii _____	79
3.1. Efectele depunerii perfecte _____	80
3.2. Efectele depunerii parțiale _____	82
3.3. Cercetări selective în jurul efectelor depunerii _____	82
3.3.1 Logica canoanelor _____	84
3.3.2. Doctrina Sinoadelor _____	84
3.3.3. Logica Pontifilor Romani _____	84
3.3.4. Practica Patriarhilor _____	85
3.3.5. Logica lui Teodor Studitul _____	86
 β) Excomunicarea _____	 87
1. Definiția excomunicării _____	87
2. Noțiunea de excomunicare _____	96
2.1. Formulele excomunicării _____	96
2.2. Valoarea juridică a formulelor excomunicării _____	99
2.2.1. Formulele Pontifilor Romani _____	100
2.2.2. Formule speciale ale excomunicării la sinodul din Cartagina _____	101
2.3. Felurile excomunicării și diferențele dintre excomunicați _____	101

2.3.1. Felurile excomunicării	101
2.3.2. Diferențele dintre cei excomunicați	102
3. Efectele juridice ale excomunicării și analiza lor selectivă	103
γ) Suspendarea	107
1. Definiția suspendării	107
2. Noțiunea de suspendare	108
2.1. Formulele suspendării	109
2.2. Valoarea juridică a formulelor	110
2.3. Felurile suspendării	110
2.4. Efectele juridice ale suspendării	110
δ) Interdicția	111
1. Definiția interdicției	111
2. Noțiunea de interdicție	112
2.1. Note generale	112
2.2. Valoarea formulelor	113
2.3. Felurile interdicției	113
2.4. Subiectul activ	113
2.5. Subiectul pasiv	113
2.6. Efectele interdicției	113
II. DELICTE SPECIALE	114
Introducere	114

α) Delicte împotriva credinței	115
1. Despre cei care abandonează credința și despre cei care se împărtășesc cu păgânii și cu iudeii	115
1.1. <i>Despre cei care părăsesc credința</i>	115
1.2. <i>Comuniunea cu păgânii și cu iudeii</i>	117
2. Ereticii și suspecții de erezie	118
2.1. <i>Ereticii</i>	118
2.2. <i>Suspiciunea de erezie</i>	120
2.2.1. <i>Practica Sinoadelor</i>	120
2.2.2. <i>Practica Pontifilor Romani</i>	120
2.2.3. <i>Practica Patriarhilor</i>	121
2.2.4. <i>Rostirea numelui ereticului în serviciile divine</i>	121
2.3. <i>Cărțile ereticilor</i>	121
2.3.1. <i>Canoanele</i>	121
2.3.2. <i>Doctrina sinoadelor</i>	122
2.3.3. <i>Episcopii Romei</i>	122
2.3.4. <i>Procedura Patriarhilor</i>	122
2.3.5. <i>Legile civile</i>	122
3. Concluzii	123
 β) Delicte împotriva autorității și persoanelor eccleziastice	 124
1. Delicte contra Pontifului Roman, Patriarhului, propriului episcop și contra altor clerici	124

1.1. <i>Delicte contra Pontifului Roman</i> <i>(Episcopul Romei)</i>	124
1.2. <i>Delicte împotriva autorității Patriarhului</i>	125
1.3. <i>Delicte contra Sinodului</i>	126
1.4. <i>Delicte împotriva propriului Episcop</i>	127
1.5. <i>Delicte contra altor clerici</i>	129
2. Uzurpatorii drepturilor străinilor, invadatorii Bisericilor străine ori ale eparhiilor străine și despre schimbarea arbitrară a cetății episcopale	130
2.1. <i>Uzurpatorii drepturilor străinilor</i>	130
2.2. <i>Invadatorii Bisericilor ori Eparhiilor străine</i>	131
3. Concluzii	133

CAPITOLUL II

DREPTUL PENAL ECLEZIASTIC ROMAN

Aspecte introductive	135
1. Evoluția istorică	136
2. Dreptul penal Roman	137
3. Dreptul penal German	138
4. Dreptul penal Canonic	139
4.1. <i>Izvoarele dreptului penal al Bisericii</i>	141
4.2. <i>Codul de drept canonic</i>	142
5. Dreptul penal în Codex Juris Canonici 1917	143

CAPITOLUL III

DELICTELE DUPĂ DREPTUL CANONIC ROMAN

1. Noțiunea de delict	146
2. Elemente constitutive ale delictului	146
3. Clasificarea delictului	151
4. Consecințe juridice	159
5. Despre imputarea delictului	160
5.1. <i>Ordonarea canoanelor</i>	160
5.2. <i>Clasificare</i>	160
5.3. <i>Imputare și responsabilitate</i>	161
5.4. <i>Imputarea persoanei morale</i>	162
5.4.1. <i>Fundamentul imputării</i>	162
5.4.2. <i>Viclenia (dolul)</i>	162
5.4.3. <i>Prezumția vinovăției</i>	164
5.4.4. <i>Culpa juridică a vinovăției</i>	164
5.4.5. <i>Gradul de vinovăție</i>	165
6. Cauze care influențează acuzațiile	166
6.1. <i>Persoanele lipsite de uzul rațiunii</i>	167
7. Treptele acuzării în complicitate	188
7.1. <i>Complicitatea sau alianța în complicitate</i>	188
7.2. <i>Mărirea imputării în complicitate</i>	191
8. Efectul imputării pentru învinuit și pentru complici	192

8.1. Acțiunea penală și civilă_____	192
8.2 Modalitatea explicării fiecărei acțiuni_____	194
8.3. Obligația in solidum (în parte egală) între complici_____	194
8.4. Imputarea delictului_____	195

CAPITOLUL IV

PEDEPSELE DUPĂ DREPTUL CANONIC ROMAN

1. Dreptul Bisericii de a aplica pedepse_____	197
2. Noțiunea de pedeapsă, de interpretare și de aplicare__	198
2.1. Noțiune_____	198
2.2. Tipuri de pedepse_____	199
2.3. Aplicarea pedepselor_____	202
2.4. Interpretarea pedepselor_____	204
3. Autoritatea competentă_____	206
4. Exercițarea puterii de constrângere_____	208
4.1. În situații obișnuite_____	208
4.2. În situații extraordinare_____	208
4.3. Referitor la prevedere_____	209
4.4. Încălcarea legii prin aprecieri de același fel_____	209
4.5. Până la ce grad trebuie admisă vocea „superioară”_____	209

4.6. Situația infracțiunii probabile ori contestată	210
5. Îndatorirea judecătorului în impunerea pedepsei	211
5.1. Pedepsele stabilite de drept	211
5.2. Sentințele care aduc pedepse	211
5.3. Pedepsele unei sentințe promulgate	212
6. Numărul pedepselor	213
6.1. Suma delictelor	213
6.2. Multiplicarea delictelor din combinarea legii	214
6.3. Mărirea delictelor din combinarea legilor	216
6.4. Sistemul de azi al cumulului pedepselor	217
6.5. Norme stabilite în legea bisericească	217
7. Forma care trebuie urmată în impunerea pedepselor	219
7.1. Sentința judecătorească	219
7.2. Preceptul particular	219
7.3. Dacă se poate îngădui aplicarea altei forme	220
7.4. Pedepse care trebuie stabilite sau impuse pe cale administrativă	220
8. Vinovatul supus puterii constrângerii	224
8.1. Prezentarea legii - principii și excepții	224
8.2. Consecințe	227
9. Acuzația adusă pentru pedepse	229
9.1. Motive exceptate de la pedeapsă	229
9.2. Neștiința	229
9.3. Micșorarea acuzației	230
9.4. Cine absolvă pe vinovat de sentință	231

9.5. <i>Minorii</i>	232
9.6. <i>Complicii</i>	232
9.7. <i>Sentința pronunțată</i>	232
9.8. <i>Sentința de condamnare</i>	235
10. Scăderea pedepsei. Puterea de a micșora pedeapsa	237
10.1. <i>Competența superioară</i>	238
10.2. <i>Referitor la judecător</i>	239
11. Puterea instanței inferioare referitoare la	
pedepsele unei sentințe date	239
11.1. <i>Natura acestei puteri</i>	239
11.2. <i>În situații publice</i>	240
11.3. <i>În situații neclare</i>	241
11.4. <i>Puterea episcopilor</i>	242
12. Condiții valide și licite ale retragerii pedepselor	243
12.1. <i>Condiții în privința libertății</i>	243
12.2. <i>Condiții din punct de vedere al felului pedepsei</i>	244
12.3. <i>Forma micșorării pedepsei</i>	246
13. Prescrierea acțiunii penale	246
13.1. <i>Prescrierea pedepselor</i>	246
13.2. <i>Unde se obține prescrierea pedepsei</i>	246
13.3. <i>Momentul de la care începe prescrierea</i> <i>unei pedepse</i>	247
Concluzii generale	248
Bibliografie	250

INTRODUCERE

Dumnezeu și omul constituie un binom original, unic și esențial în complexitatea existenței și a istoriei, ce își extinde semnificația în tot ceea ce omul trăiește și face. Dumnezeu și omul se află prin urmare, într-un mod de a fi unul cu celălalt, mod care își găsește exprimarea printr-o relație bazată pe observarea legilor divine, naturale și evanghelice și care își găsesc apogeul în Învățătura Domnului Nostru Iisus Hristos.

Prezenta cercetare este justificată de mai multe aspecte – teologic, canonic și pastoral – care dezvăluie o triplă motivare a elaborării sale.

O primă motivație se înrădăcinează în dorința Bisericii Ortodoxe Române de a menține o atenție și o atitudine specială față de respectarea disciplinelor ecleziastice cu privire la conținutul canoanelor elaborate de sfintele sinoade și de Sfinții Părinți.

A doua motivație se naște din dorința de a răspunde provocărilor pe care le prezintă viața socială contemporană atunci când, prin etalarea opțiunilor sale morale face ca disciplina canonică să fie abordată cu nonșalanță de înșiși credincioșii Bisericii.

O a treia motivație este susținută de intenția de a găsi modalități autentice prin care omul să poată aborda cu mai multă seninătate și să actualizeze prin trăirea normele disciplinare

în vigoare, a căror temei le găsim în Noul Testament, știind prea bine că preocuparea principală a Bisericii este *mântuirea sufletului* fiecărui credincios care în opinia Codului de Drept Canonic și a doctrinei elaborate de canoniști *este lege supremă*. Și deoarece, încălcarea normelor religioase, morale și canonice păgubește relația dintre om și Dumnezeu, dintre om și semenul său, dar mai ales păgubește lucrarea de mântuire a membrilor Bisericii asupra cărora se răsfâng ele în mod negativ, prejudiciază deopotrivă și stare de ordine canonică din viața Bisericii.

Punctul de plecare al cercetării noastre în elucidarea pedepselor existente în Biserică și al căror temei le găsim profund înrădăcinate în Noul Testament este **Primul Sinod** care s-a ținut de către Apostoli la Ierusalim în jurul anului 50 al erei creștine (F.A. 6, 1-7). Sinodul s-a întrunit pentru ca Apostolii să poată decide dacă noii convertiți la creștinism (*neamurile*, alții decât evreii) ar trebui să se supună în totalitate legilor lui Moise. Acest Sinod a fost o reuniune excepțională a conducătorilor din întreaga Biserică. Timp de aproape două veacuri nu a mai existat nici o adunare a Bisericii care să se compare cu aceasta, până la primul Sinod Ecumenic de la Niceea, din 325.

Conținutul cercetării se structurează în patru capitole, dorind să urmărească în mod coerent tematica propusă: *pedepsele bisericești în dreptul bizantin și roman* a căror temei sunt puternic înrădăcinate în scrierile Noului Testament și în doctrina Sfinților Părinți.

În primul capitol, am considerat necesară cercetarea făcută pentru a lămuri principiile care stau la baza aplicării echitabile a pedepselor canonice atât a celor prevăzute de legea canonică penală cât și cele aplicate pe cale administrativă și judiciară. Este un capitol în care dorim să punem în evidență principalele izvoare din care s-au inspirat Sfinții Părinți și care au știut foarte bine să încadreze și să definească delictele și pedepsele bisericești pentru a-i feri pe credincioși de la rătăcire și a menține unitatea credinței în Orientul creștin dar și în partea de Apus a Imperiului Roman. Din acest motiv în această perioadă găsim diferite scrieri care scot la lumina dreaptă Învățătură lăsată Bisericii de Mântuitorul Iisus Hristos. De o importanță deosebită în stabilirea delictelor și aplicarea pedepselor bisericești sunt Sinoadele ecumenice din primele veacuri ale erei creștine care își păstrează valabilitatea până astăzi.

În al doilea capitol, atenția se îndreaptă spre ceea ce a însemnat dreptul penal canonic în Biserica creștină din Apusul Europei. Vom reafirma aici că o importanță deosebită în formarea unui Corp de legi legislativ canonic l-a avut *Decretul* lui Grațian care pune bazele științei dreptului canonic la Universitatea din Bologna. Plecând de la acest punct, capitolul al doilea analizează evoluția istorică a dreptului penal în Biserica din Apus. De aceea, am considerat oportun că nu se poate înțelege prevederile Codului de drept canonic penal fără a face referință la dreptul penal roman și cel german întrucât marea

majoritate a principiilor dreptului canonic bisericesc din Apusul Europei își găsesc principiile de aplicație concretă în dreptul roman, în reflecțiile ulterioare pe care glosatorii le fac cu privire la legile imperiale pentru ca apoi să asistăm la o centralizare a întregii legislații prin operele Romanilor Pontifi: Gregorie al IX-lea, Bonifaciu al VIII-lea, Clemente al V-lea și Ioan al XXII-lea dând naștere unui drept canonic clasic ce va purta numele de *Corpul Dreptului Canonic – Corpus Iuris Canonici*.

În al treilea capitol, cercetarea și-a concentrat demersul asupra unor aspecte concrete și prevederi legale cuprinsă în opera de codificare a Codului de Drept Canonic Roman din anul 1917 tratând despre delikte precum și noutatea pe care această codificare o aduce. Astfel, o primă noutate o întâlnim în clasificarea deliktelor și cauzele pe care le pot provoca. Aici am găsit de cuviință că un studiu comparat al legislației Bisericii Creștine din Orient de Rit bizantin cu cel al Bisericii Creștine din Apus, în speță Biserica Romano-Catolică este mai mult decât necesar.

Pentru coerența demersului cercetării noastre, în al patrulea capitol vom prezenta pedepsele bisericești după Codul de Drept Canonic Roman prin diferite foruri de care Biserica dispune, fie la nivel local, pedepse ce intră în competența administrativă a Episcopului diecezan sau al Ordinarului locului, fie la nivel universal, pedepse canonice ce intră în sfera de activitate a Sfântului Scaun.

Concluziile la care am ajuns în urma acestei cercetări vrea să sublinieze cunoașterea detaliată a delictelor și pedepselor canonice în Biserică pe care legiutorul dorește să le aplice cu echitate canonică, dar și importanța acestora în viața credincioșilor, a clericilor și a călugărilor și care repezintă o încoronare a cursurilor pe care le-am urmat în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității “Ovidius” din Constanța.

De aceea doresc să adresez mulțumirile mele cele mai calde și deosebite Înalț Preasfinției Sale, *Teodosie Petrescu*, Arhiepiscop al Tomisului și coordonatorul lucrării mele de doctorat care prin gija Sa paternă și sfaturile pline de înțelepciune pe care mi le-a dat am ajuns să finalizez această cercetare, care va constitui și pe mai departe o preocupare a cercetării mele în acest domeniu.

Mulțumesc în mod sincer, Pr. Prof. Univ. Dr. *Isidor Mărtică*, din cadrul Facultății de Teologie Romano-Catolică a Universității București pentru faptul că a acceptat această lucrare doctorală în cotutelă.

Un sincer mulțumesc profesorilor Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității “Ovidius” și a bibliotecarilor Institutului Teologic Franciscan din Roman, județul Neamț care mi-au pus la dispoziție cărțile necesare pentru a duce la îndeplinire cercetarea expusă în lucrarea de doctorat.

Mulțumesc din inimă celor care mi-au fost alături pe tot parcursul cercetării mele și m-au însoțit cu rugăciunea lor. Dumnezeu să-i răsplătească pe toți.

NOUL TESTAMENT CA FUNDAMENT AL LEGILOR BISERICEȘTI

Temeiul legilor bisericești îl găsim în textele Noului Testament după cum urmează:

„De-ți va greși ție fratele tău, mergi, mustră-l pe el între tine și el singur. Și de te va asculta, ai câștigat pe fratele tău. Iar de nu te va asculta, ia cu tine încă unul sau doi, ca din gura a doi sau trei martori să se statornicească tot cuvântul Și de nu-i va asculta pe ei, spune-l Bisericii; iar de nu va asculta nici de Biserică, să-ți fie ție ca un păgân și vameș. Adevărat grăiesc vouă: Oricâte veți lega pe pământ, vor fi legate și în cer, și oricâte veți dezlega pe pământ, vor fi dezlegate și în cer”.

(Mt. 18, 15-18)

Sfânta Scriptură ne oferă perspectiva corectă asupra raportului dintre Dumnezeu, om și Cosmos, arătându-ne că Dumnezeu dă tuturor „viață, suflare și toate lucrările” (F.A. 17,25), fiind izvorul existenței.

Venirea lui Hristos vizează mântuirea tuturor oamenilor, adică a întregii lumi. Lumea trebuie să se înnoiască, să se restaureze împărtășindu-se din lumina lui Hristos, și din învățăturile Sale.

Sfânta Scriptură este un bogat izvor al Dreptului Bisericesc scris. Noul Testament însă și în special cele patru Evan-

ghelii sunt oarecum fundamentul pe care se sprijină toată legislația bisericescă ulterioară. În Evanghelii se cuprinde toată doctrina Mântuitorului nostru, fondatorul Bisericii și primul ei legislator suprem. El predicând învățătura Sa pe pământ, stabilește odată cu credința și viața creștină și normele fundamentale pentru constituirea Bisericii Sale.

Ulterior, Sfinții Părinți, ca urmași ai Apostolilor, s-au adunat în sinoade și pe baza învățăturilor Noului Testament au dat legi bisericești scrise, care poartă numele de canoane. Adunarea de legi scrise, poartă numele de codice. Legile acestea pot fi Dumnezeuiești sau omeniești. Cele dintâi sunt răspândite prin cărțile Noului Testament, nefiind grupate într-un codice propriu.

Vechiul Testament este un izvor de mai puțină însemnătate al Dreptului Bisericesc, chiar dacă în psalmi (105, 3) se spune că: *„Fericiți cei ce păzesc judecata și fac dreptate în toată vremea”*, pentru că legile sociale și ceremoniale iudaice au fost abrogate cu venirea Mântuitorului, rămânând valabile numai cele morale.

Prin urmare, cuvintele Mântuitorului Iisus Hristos: *„să-ți fie ție ca un păgân și vameș”* au fost interpretate de doctrina canonică din toate timpurile că cel care încalcă legea canonică și se îndărătnicește în neascultare să fie excomunicat sau exclus din Biserică. În acest sens, în Vechiul Testament, vameșii și păcătoșii erau excluși din rândurile poporului ales și evitați.

Sfântul Evanghelist Matei consideră Vechiul Testament o mare profeție divină (Mt. 5, 18) și pune misiunea Sa mântuitoare în raport cu proorociile biblice (In. 5, 39, 46; Mc. 14, 21; Lc. 22, 22; 24, 46-47 s.a.). Această atitudine față de Vechiul Testament o mărturisește în general în Noul Testament, prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu, care „n-a venit să strice Legea, ci s-o plinească” (Mt.5,17).

Încălcarea normelor de conduită cu caracter religios, moral și canonic prin care se păstrează buna orânduială a vieții bisericești este privită mai întâi sub aspectul ei de păcat și mai apoi, ca o încălcare a canoanelor Bisericii și deci, orice abatere care se săvârșește de către un membru al Bisericii îmbracă mai întâi o calificare religios-morală și abia în al doilea rând o calificare juridică.

CAPITOLUL I

DESPRE PEDEPSELE CANONICE ÎN GENERAL

Date generale

Îndemnul final al canoanelor apostolice (secolul al IV-lea), adresat episcopilor făcea următoarele referiri: *“Dacă le veți păstra întru totul, veți fi mântuiți și veți avea pace; dar dacă nu le veți asculta, veți fi pedepsiți și veți avea o luptă continuă, unii contra altora, primindu-vă astfel plata cuvenită pentru neascultarea voastră. Și Dumnezeu, Cel care singur este veșnic, Făcătorul a toate, vă va uni dăruindu-vă pacea Duhului Sfânt, îndreptându-vă la tot lucrul cel bun, făcându-vă statornici în bine, fără plată, neînfrunțați, și va binevoi să vă dăruiască viața veșnică”* (Epilogul canoanelor apostolice).

Orice societate omenească - fie laică, fie religioasă - presupune o stare de ordine înfăptuită, iar aceasta, la rândul său, o comportare disciplinată a membrilor societății. Biserica, desfășurându-și lucrarea ei mântuitoare în timp, se ocupă de ceea ce este bun, cât și de ceea ce nu este bun, căutând să înlăture răul.

Dreptul canonic penal înseamnă canoanele sau legile Bisericii, legi stabilite de către un Sinod Ecumenic sau cel puțin acceptate de către un Sinod Ecumenic, ele fiind formulate de alte sinoade sau chiar de unii Sfinți Apostoli și

unii Sfinți Părinți ai Bisericii, din care își extrag materialul dreptului Bisericele creștine răsăritene.

Astfel, din concluziile sinoadelor, au apărut termeni care au fost însușiți din dreptul de stat, în mod tot atât de firesc, cum a fost însușit și cuvântul drept, precum și alți termeni tehnici folosiți în științele juridice.

- Termenul de **abatere** este rezervat pentru a desemna încălcările de la dispozițiile cu caracter disciplinar, prevăzute de legi, regulamente, și care atrag după sine anumite sancțiuni; abatere disciplinară fiind considerată încălcarea cu vină, de către o persoană, ce face parte dintr-un colectiv, a regulilor de disciplină stabilite pentru activitatea acelui colectiv (ex. abatere de la disciplina muncii).

- Cuvântul **delict** înseamnă părăsire sau ocolire, adică lăsarea la o parte a legii, ori evitarea ei. El vine de la cuvântul latin «delictum», derivat din verbul «deliquo» care înseamnă părăsesc, abandonez. Cu aplicare la viața juridică, sau mai precis cu aplicare la normele de conduită din viața unei societăți, el înseamnă abandonarea căii pe care ar trebui să meargă cineva, după lege, adică abatere de la calea prevăzută și indicată de lege. În genere delictul, ca ocolire a legii, se apreciază în raport cu ocolirea legilor civile. Doctrina juridică - în genere - a păstrat termenul de delict pentru a determina abaterile de natură civilă, fără caracter penal, rezervându-se termenul de **infrațiune** exclusiv pentru abaterile sau încălcările legii penale.

1. Noțiune, scop, felul și durata pedepselor

1.1. Noțiunea și scopul pedepselor canonice

Actualul Cod de Drept canonic nu ne oferă o definiție a pedepsei dar se poate recurge la ceea ce stabilea canonul 2215 din Codul abrogat care descrie pedeapsa ca fiind:

- a) o măsură de constrângere ce se manifestă prin privarea credincioșilor de un bun spiritual;
- b) aplicată de autoritatea competentă;
- c) cu scopul de a preveni săvârșirea de noi infracțiuni sau de a-l pedepsi pe delincvent.

În acest sens, legislația Bisericii Ortodoxe Române se bazează pe ultimul canon al sinodului Trulan care stabilește ca fiecare greșală să fie ispășită și așa să poată ca să devină leac pentru cel care a provocat-o (canonul 102 Trulan). Tot sinodul Trulan (691) prin canonul 2, validează, colecția de canoane din ultima carte (Cartea a-VIII-a) a Constituțiilor Apostolice, și anume: Colecția de 85 de canoane descrise în scurtul epilog, drept canoane date de Apostoli episcopilor.

În Dreptul canonic pedepsele bisericești stabilite de legiuitor sunt:

- a) *cenzurile* (canonul 1331) care la rândul lor se împart în: *excomunicare, interdict și suspendare*;
- b) *pedepsele expiatoare* (canonul 1336);
- c) *remediile penale și penitențele* (canoanele 1339-1340).

În dreptul penal bizantin eccleziastic pedepsele pentru toți

membrii Bisericii sunt următoarele:

a) Epitimia pe care o dă duhovnicul în scaunul mărturisirii ca instanță duhovnicească pentru faptele săvârșite împotriva rânduielilor de viața creștină.

b) Excomunicarea sau afurisirea, constând din îndepărtarea din Biserică prin lipsirea de calitatea de membru al Bisericii și implicit din lipsirea de orice drepturi legate de această calitate.

c) Anatema, numită și blestem sau afurisenie constă din supunerea celui excomunicat, adică a celui scos din rândurile membrilor Bisericii, la cea mai gravă dintre pedepsele bisericești echivalentă cu pedeapsa capital. Anatema în Biserica veche însemna și simpla excomunicare (canonul 18 Ancira).

Pentru clerici, în schimb, pedeapsa excomunicării cât și pedeapsa anatemei un se poate aplica decât după ce cei în cauză au fost supuși altei pedepse care i-a lipsit de starea clericală.

Pedepsele aplicate clericilor sunt următoarele:

a) Caterisirea prin care cel în cauză este lipsit de starea preoțească, în sensul că este lipsit cu desăvârșire de la celebrarea Tainelor sfinte, dar un în sensul că i s-ar fi luat harul. Acesta îi rămîne în continuare, însă este oprită folosirea lui. În cazul în care un cleric ar săvârși unul dintre delictele prevăzute de sfintele canoane cum ar fi: hula împotriva Duhului Sfânt, apostazia sau schisma, atunci este pedepsit cu

căderea din har și este oprit de la săvârșirea celor sfinte și de la orice altă lucrare sacerdotală mai ales dacă persistă cu îndărătnicie în ele.

b) Clericilor li se mai aplică și alte pedepse cum ar fi: sfatul, mustrarea, oprirea temporală de la săvârșirea sfintelor Taine care se numește arghia (canonul 15 și 16 Apostolic).

c) Depunerea din treaptă fără pierderea calității de cleric.

În al doilea rând, distingem pedepse *determinate* (stabilite) și *nedeterminate* (nestabilite). Unele pot fi înlocuite cu altele. Cea dintâi este aceea care a fost stabilită și evaluată prin izvoare. A doua este aceea care rămâne la decizia judecătorului ori a superiorului prin cuvinte alese de acesta ori imperativ (cu rol de poruncă). În plus, chiar cele *determinate* care se referă la împrejurări particulare ori la aranjamente ale delicventului, pot fi schimbate în mai grele sau mai ușoare (canonul 102 Trulan).

În al treilea rând, se împart în pedepse *medicinale* și *vindicative*. Această împărțire este atât de frecventă încât poate fi găsită în aproape toate canoanele.

1.3. *Durata pedepselor*

Pedeapsa trebuie să fie proporțională cu greșeala, pe cât este posibil. La această chestiune răspunde ultimul canon al sinodului Trulan (680-681): “*Toată puterea revine episcopului local, astfel încât el însuși, considerând fiecare aspect în mod concret, să vadă ce pedeapsă trebuie aplicată fie integral, fie diminuată*”.

Mai înainte de aplicarea pedepselor, trebuie vorbit, în particular, în ce mod se stabilesc cele care sunt generale. Dar cum vom vedea, avem chiar exemple de excomunicări *latae sententiae* (declarate) pentru depoziție și pentru suspendare.

a) *Ca pedeapsa să poată fi aplicată, este necesar ca delictul să fie grav;*

b) *Delictul trebuie să fie extern și trebuie probat cu documente și martori;*

c) *Atunci când există o gravă lipsă de loialitate;*

d) *Existența unui delict prevăzut de canoane și insuficient pedepsit.*

2.2. Aplicarea pedepselor latae sententiae.

Izvoarele propunerilor privitoare la pedepsele declarate (*latae*), pedepsesc nu numai delictele foarte grave ca ereziile (canonul 1 Efes), celebrarea Paștelui cu evreii (canonul 1 Antiohia), numirile într-o dieceza străină (canonul 3 Antiohia), conversația cu cel înlăturat și anatemizat din pricina dogmei, falsificarea scrisorilor Pontifului Roman.

2.3. Aplicarea pedepselor ferendae sententiae

Aici trebuie stabilită o diferență între pedepsele de răzbu-nare care cer altceva fără un sfat și cele de vindecare sau me-dicinale care sunt înlăturate după discursul normal.

I. PEDEPSE SPECIFICE SINGULARE

α) DEPUNEREA

1. Definiția depunerii

Termenul „depunere” din limba română provine din limba latină (*dēpōnō, ere, posuī, positum vt.* – a pune jos, a părăsi, a renunța la ceva), „depunerea din treaptă” sau „coborârea din treaptă” fiind o pedeapsă canonică regăsită atât în Vechiul Testament cât și în Biserica primară, pentru care s-au folosit mai mulți termeni, chiar dacă la început nu desemnau în mod expres noțiunea de depunere din treaptă.

β) EXCOMUNICAREA

1. Definiția excomunicării

În general, după Sfintele Canoane afurisirea sau excomunicarea este de trei feluri:

a) excomunicare mică, care constă în oprirea de la primirea Sfintei Împărtășanii (canonul 80 Sinodul VI Ecumenic; canonul 11 Sardica);

b) excomunicarea mare, care constă în oprirea de a mai participa la orice slujbă și scoaterea (fizică) din biserică. Ambele sunt excomunicări obișnuite și se aplică doar credincioșilor laici, pentru că, a excomunica un sfânt slujitor înseamnă a-l lipsi pe acesta de Sfânta Împărtășanie, ceea ce nu este posibil pentru un slujitor care săvârșește Sfânta Liturghie;

c) suspendarea sau oprirea de la săvârșirea sfintelor slujbe care se aplică numai clericilor.

γ) SUSPENDAREA

1. Definiția suspendării.

Suspendarea este o pedeapsă aplicabilă numai clericilor, și interzice exercitarea tuturor sau a unor celebrări sacerdotale sau de conducere. Este o pedeapsă foarte veche a cărei origine se află în perioada post-apostolică. Din formulele simple și clare prezentate rezultă definiția suspendării conform dreptului bizantin. *Suspendarea este o pedeapsă prin care clericul este lipsit o vreme de exercițiul puterii bisericești, de funcționarea Bisericii prin însăși competența treptei, ori îndatoririi, ori beneficiului Bisericii.*

δ) INTERDICȚIA

1. Definiția interdicției

Interdicția se poate defini astfel: „o pedeapsă spirituală ori medicinală, prin care credinciosului, rămânând în legătură cu Biserica, i se interzice să intre în Biserică sau i se interzice celebrarea serviciului divin în templu”.

II) DELICTE SPECIALE

În această parte a lucrării vom trata și analiza anumite delictе speciale prevăzute de legislația Bisericii și anume: delictе

împotriva credinței și unității Bisericii și despre delictе împotriva autorității Bisericii.

Încă de la început precizăm că *delictul* este o acțiune contrară valorilor fundamentale ale vieții creștine, deci o acțiune care lezează un bine al vieții eccleziiale. Cu alte cuvinte, e o acțiune antieccleziială.

CAPITOLUL II

DREPTUL PENAL ECLEZIASTIC ROMAN

Începând din a doua jumătate a secolului al XII-lea, Biserica din Apus cunoaște o perioadă de renaștere a dreptului canonic. Este perioada în care dreptul canonic, deosebindu-se, ca știință atât de teologie cât și de dreptul roman, este elaborat ca un sistem juridic complet.

Opera care stă la cumpăna dintre primul și al doilea mileniu este *Concordantia discordantium canonum* (Concordanța canoanelor discordante) sau *Decretum Gratiani* (Decretul lui Grațian).

CAPITOLUL III

DELICTELE DUPĂ DREPTUL CANONIC ROMAN

1. Noțiunea de delict.

Prin delict, în dreptul ecleziastic se înțelege violarea în exterior și în interior, din punct de vedere moral, al legii, căreia i se anexează o sancțiune imputabilă din punct de vedere canonic, nedeterminată.

3. Clasificarea delictului

Prin modul manifestării, delictul se distinge în public, cunoscut, și ascuns.

CAPITOLUL IV

PEDEPSELE DUPĂ DREPTUL CANONIC ROMAN

Dreptul penal canonic nu s-a bucurat și nici nu se bucură de simpatie, din moment ce au existat numeroase discuții în acest domeniu. Unii canoniștii au afirmat că Biserica nu ar fi recurs niciodată la o putere coercitivă încât să prevadă pedepse în adevăratul sens al cuvântului. Chiar s-a afirmat că sancțiunile în Biserică ar fi contrare scopului însuși al comuniunii ecleziastice.

Biserica are dreptul înnăscut și propriu de a-i constrânge prin sancțiuni penale pe credincioșii creștini care săvârșesc delictе.

Pedepasa bisericească este privarea de bunuri pentru îndreptarea delincventului și pedepsirea delictului aplicat de către autoritatea legitimă.

Micșorarea pedepsei se face prin achitare dacă se vorbește despre sentință sau prin dispensă dacă se vorbește despre pedepe se foarte aspre, vindicative. De aceea, premisele unei restrângeri a pedepsei sunt legate de ce înseamnă achitarea unei pedepse și dispensă de pedeapsă, și care este diferența între ele.

Micșorarea pedepsei este un act al autorității Superiorului prin care pedeapsa datorată de acuzat se micșorează și constă în eliberarea de pedeapsă printr-o concesiе legitimă a Superiorului.

Deoarece chiar legea penală ordonează și binele public, toți trebuie să aibă în vedere pedeapsirea faptei. Touși se poate face ca însăși societatea, în împrejurări certe, să fie mai bine ajutată, dacă se renunță la pedeapsă.

Acest lucru se întâmplă cu adevărat, iar cel care trebuie să micșoreze pedeapsa prin autoritatea sa și prin prudență legislativă, să o facă discret, ca nu cumva pedepsele, prin condiții mai ușoare, să-și piardă valoarea.

Concluzii

În concluzie putem afirma că Dreptul penal al Bisericii de Tradiție Bizantină nu scutește pe nimeni dintre noi de a descoperi multe lucruri în stadiul de formulare, căci pentru apărarea sigură a ordinii publice există multe și foarte aspre sancțiuni, prevăzute de legile disciplinare.

În acest sens, putem stabili câteva norme fundamentale ale disciplinei penale a Bisericii Bizantine:

1. Biserica nu se referă la cele interne (canonul 4 Neocezarea);
2. Un superior nu poate pedepsi pe un altul numai după conștiința sa, neavând argumente exterioare (canonul 133 Cartagina);
3. Când cineva este considerat acuzat, trebuie citat de trei ori la judecată, dacă nu a venit după prima citație (canonul 74 Apostolic);

4. Acuzatul nu poate fi judecat decât de persoane demne de încredere, nu de excomunicați ori de eretici (canonul 75 Apostolic, canonul 6 Sinodul II Ecumenic);

5. Nimeni dintre clerici nu poate cere un judecător laic, dacă vrea să nu piardă procesul și să fie mai grav pedepsit (canonul 15 Cartagina, canoanele 9, 17 Calcedon);

6. Un superior nu se grăbește în aplicarea unei pedepse; el trebuie să aprecieze tipul de delict, calitatea și condiția delincentului, statutul, știința, penitența și căința sufletului, și atunci să analizeze dacă pedeapsa stabilită de canon trebuie să fie mărită, micșorată, ori schimbată (canonul 102 Trulan).

Aceste lucruri rezultă din canoane. Din practica sinoadelor și a pontifilor romani pot fi stabilite aceste principii generale: cel absent nu poate fi condamnat, ci citat la judecată, după ce a fost atenționat de mai multe ori ca să se schimbe acuzația de vinovat. Acestuia trebuie să i se dea posibilitatea de a se apăra.

Dacă vrem să facem o comparație între legile bisericești și practică, trebuie spus că acelea stabilesc, în general, că vinovații trebuie pedepsiți cu mare exigență, aceasta însă, fiind apreciate fiecare în parte, aplică o pedeapsă mai mică. Pentru o situație penală, trebuie notat că actele sinoadelor din Efes, Calcedon, Niceea, conțin mai multe lucruri folositoare. Între sinoade se impune în primul rând cel Antiohian, care explică folosința corectă a termenilor, că superiorul aplică pedepsele, apelul către sinod, etc.

Sinodul din Sardica, privitor la apelul către pontiful roman și cele Trulane, mai ales prin ultimul său canon, care este inclus în dreptul penal bizantin, deși până aici în stadiul de informare, are trăsăturile sale speciale. Pedepsește delictele cu pedepsele cele mai teribile, conform canoanelor sale, ca oamenii să se teamă de a greși. Mai corect spus, ca toți oamenii să știe că există pedepse pentru toate greșelile care trebuie sancționate.

Totuși nelegiuirile săvârșite din slăbiciune, mai degrabă decât din răutate omenească, ca cele de ucigași, trebuie analizate mai omenește și să li se aplice pedepse mai blânde.

Acest drept care a dăinuit de-a lungul veacurilor în Biserica bizantină și romană este susținut aproape în totalitate, de cărțile sfinte, în spiritul Bisericii, în conștiința creștină.

Bibliografie selectivă

I. 1. Ediții ale Sfintei Scripturi

1. ***, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, EIBMBOR, București, 1991.

I. 2. Opere patristice

2. **Acta S. P. N. Maximi Confessoris**: P.G. 90.
3. **Eusebius**, *Ecclesiasticae Historia* 1: P.G. 20.
4. **Nicephorus Callistus**, *Ecclesiasticae Historiae*: P.G. 146.
5. **Palladius (Bishop of Aspuna)**, *Dialoghus de vita Chri-sostomi*: P.G. 47.
6. **Simeon Magister**, *Annales*: P.G. 109.
7. **Socrates**, *Historia Ecclesiastica*: P.G. 67.
8. **Sozomen**, *Historia Ecclesiastica*: P.G. 67.
9. **Teodor Studitul**, *Epistolarium*: P.G. 99.
10. **Theophanes**, *Chronographia*: P.G. 108.

I.3. Izvoare editate

11. **Bonacina Aloysius**, *Censurae latae sententiae nunc vigentes*, Torino, 1893.
12. **Boroianu D. G.**, *Dreptul bisericesc*, București, 1933.
13. **Brilland M. P. J.**, *Manuel de la Jurisdiction ecclésiastique*, Paris, 1885.

14. **Carrara Francesco**, *Programma del corso di diritto penale*, Lucca, 1860.
15. **Codex Theodosianus**, Editio Mommsen et Pauli Meyer, Berolini, 1905, 2 vol.
16. **Codex Iustiniani cum Novellis**, Editio P. Kruger, Schoell. Kroll, Berolini, 1906.
17. **Codul de Drept Canonic**, Iași, 1995.
18. *******, *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române sub Prea Sfințitul Patriarh Justinian (1948-1953)*, București, 1953.
19. **Milaș Dr. Nicodim**, *Dreptul Bisericesc Oriental*, București, Tipografia „Gutenberg”, 1915.

II. Dicționare și enciclopedii

20. **Alimena Bernardino**, *Del concorso di reati e di pene*, în „Enciclopedia giuridica”, Edita a Pessina, IV, Milano, 1905.
21. **Bois J.**, *II Concile de Constantinople*, în „Dictionnaire de Theologie Catholique”, T. III, 2, 1911.

III. Opere, studii, articole

III. 1. Opere

22. **Caviglioli Giovanni**, *Manuale di diritto canonico*, Torino, 1946.
23. **Câdea Pr. Spiridon**, *Pedeapsa depunerii din cler*, Sibiu, 1934.

24. **Chelodi Giovanni, Ciprotti Pio**, *Jus Canonicum. De delictis et poenis et de judiciis criminalibus*, Trident, 1943.
25. **Coronata Matthaeus Conte a**, *Institutiones Juris Canonici, IV De delictis et poenis*, Roma, 1955.
26. **Cronț Gheorghe**, *Prescripția în Dreptul bisericesc ortodox*, București, 1938.
27. **Del Giudice Vincenzo**, *Nozioni di Diritto Canonico*, Editore Dottore A. Giuffrè, Milano, 1970.
28. **Della Rocca Fernando**, *Le nullita della sentenza nel Diritto Canonico*, Edizioni Universitarie, Roma, 1939.
29. **Ivan Iorgu D.**, *Demisia din preoție. Studiu de drept canonic*, București, 1937.
30. **Lega Michele**, *Praelectiones in textum juris canonici*, Pars III, Roma, 1910.
31. **Idem**, *De delictis et poenis*, Roma, 1910.
32. **Mărtincă Pr. Prof. Dr. Isidor**, *Dreptul Canonic*, Editura Universității din București, București, 2005.
33. **Milaș Dr. Nicodim**, *Canoanele Bisericii Ortodoxe (Însoțite de Comentarii)*, vol. I, Partea I, Arad, 1930.
34. **Michiels Gommar**, *De delictis et poenis*, Paris-Roma, 1961.
35. **Pal Pr. Dr. Maximilian**, *Curs de Drept Canonic Oriental*, Editura Serafica, Roman, 2007.
36. **Petrescu IPS Prof. Univ. Dr. Teodosie**, *Materia mediu de manifestare a harului*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2006.

37. **Phidas Vlassios I.**, *Drept Canonic - O perspectiva ortodoxă*, Editura Trinitas, Iași, 2008.
38. **Roberti Franciscus**, *De delictis et poenis*, vol. I, Pars I et II, Roma, 1930.
39. **Sole Iacobus**, *De delictis et poenis: Praelectiones in libri V Codicis Juris Canonici*, Roma, 1920.
40. **Spulber Constantin A.**, *Les Nouvelles de Leon le Sage*, Cernauți, 1934.
41. **Tocanel Petru**, *Institutiones Juris Canonici, Normae Generales - ad privatum usum auditorium*, Roma, 1955.
42. **Van Hove Alphonse**, *De Legibus Ecclesiasticis*, Roma, 1930.

III.2. Studii și articole

43. **Buzan Drd. Sever**, *Natura caterisirii*, în „Glasul Bisericii” (GB), XIX (1960), nr. 5-6.
44. **Cassola Ovidio**, *De application poenarum ad modum praecepti*, în „Apollinaris”, 1960.
45. **Coda Piero**, *Il crocifisso e il volto di Dio nella teologia di san Paolo*, în „Paolo di Tarso. Tra kerygma, cultus e vita”, vol. III, Collana Itineraria, Pontificia Accademia Theologica, Città del Vaticano, 2009.
46. **Michiels Gommar**, *De vera natura poenae, in specie ecclesiasticae*, în „Apollinaris”, 1959.
47. **Munteanu Magistrand Alex. Armand**, *Pedepse aplicate clericilor de către Biserică*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXIX (1961), nr. 9-10.

48. **Petrescu IPS Prof. Univ. Dr. Teodosie**, *Justiția Divină în timpul Vechiul Testament*, în „Analele Universității Ovidius”, Constanța, 2006.
49. **Roberti Franciscus**, *Quaenam poenae applicari possint per modum praecepti*, în „Apollinaris”, 1931.
50. **Rus Constantin**, *Teoria perpetuării efectelor hirotoniei: revenirea clericilor la starea de laici*, în „Studii Teologice”, I (2005), nr. 1 Seria a III-a, anul I, 2005.
51. **Stan Pr. Prof. Dr. Liviu**, *Îndrumător canonic*, în „Legiunile Bisericii Ortodoxe Române”, EIBMBOR, București, 1953.
52. **Stănculescu Magistrand Ioan F.**, *Ascultarea canonică*, în „Studii Teologice”, XIV (1962), nr. 7-8.
53. **Van Hove Alphonse**, *Leges quae ordini publici consulunt*, în „Ephemerides Theologicae Lovanienses”, 1924.

